ئیسلامیزم و پرسی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان

ڕەسوول محەممەدی

به پێی ئیسلامیزم زیندوو کردنەوەی خەلافەت و هەوڵدان بۆ ژیاندنەوەی ئەم نەریتە سیاسییە دەبێتە یەکەم ئەرکی موسوڵمانان. بوونی ئەم ئایدیایە لەسەردەمی مۆدێڕندا وا ئەکا ئیسلام وەک دیاردەیەکی سیاسی ـ کۆمەڵایەتی ـ ناونەتەوەیی، ئاقاری نوێ بۆ گرتنە دەسەڵات ببڕێ. لەم ڕوانگەیەوە ڕەنگە بکرێ ئیسلامیزم وەک ڕێگایەک بۆ بڕینی ڕێگای گەیشتن بە یۆتۆپیایەکی ڕادیکاڵی ڕووە و ڕابردووش بخوێنرێتەوە. هەر بۆیە ئیسلامیزم لە یەکەم هەنگاوی خۆیدا، دەکرێ وەک ئایدۆلۆژییەکی ئایینی بە تەفسیرێکی گشتگیرانە لە ئیسلام سەیر بکرێت کە ئامانجی کۆتایی، دەست بەسەرداگرتنی جیهان بە هەمو ئامرازێکەوەیە

پوختە

ئیسلامیزم وەک تەفسیرێکی نوێ و هاوچەرخ لە ئیسلامە کە لەم سااڵنەی دواییی لە گشت جیهان و لە کوردستانیش توانیویەتی لە چوارچێوەی هیزێکی ڕێکخراو، مەدەنی و نەرم یان سەربازی، تواناکانی خۆی نیشان بدات. ئەم بیرۆکە ئیخوانی ـ مۆدێرنە لە چوارچێوەی گەڕانەوە بۆ سەردەمی زێرینی خەلافەت، جێگیرکردنی یاسای شەریعەت و هەوڵدان بۆ دامەزراندنی سەروەریی خوا لە سەر زەوی وەک چوارچێوەیەکی ئایدۆلۆژیک، لە ناو پانتای سیاسی ـ کۆمەڵایەتی، هەڵسوکەوتی سیاسی ئەکات. ئەم وتارە بە دەسنیشانکردنی لایەنە گرینگەکانی ئەم ئایدۆلۆژییە، پێی وایە لە ئەگەری ڕوودانی هەر چەشنە بۆشاییەکی هێز لە ئێران و ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ئیسلامیزم پوتانسیەڵی ئەوەی هەیە وەک ئایدۆلۆژییەکی ئاراستەکراو کێشەی سەرەکی بۆ بزووتنەوەی نەتەوەیی ـ سێکۆلاری کوردی لەم بەشەی کوردستان پێک بێنێ. هەر بۆیە پێداچوونەوە و جومگەبەندیی دیسکۆرسێکی سیاسیی گشتگیرتر وەک بەشێک لە هەوڵەکانی بەرەنگابوونەوە لە گەڵ ئەم ئایدۆلۆژییە، وەک ڕێگاچارەیەکی ستراتێژیک پێشنیار دەکا.

پێشەکی

لە سەرەتای سەدەی بیستەم بە دواوە تا کوو ئەم دواییانەش، دوو ئایدیای گەورەی ناسیۆنالیزم و سۆسیالیزم، بە لک و پۆپە جیاوازەکانیانەوە، کاریگەریی بەرچاویان لە سەر پانتای سیاسەت لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا هەبو و هاوکات بە بەردەوامیشەوە زۆر جار لەگەڵ یەک تووشی مشتومڕ بوون. بە پێی بارودۆخی جیهانی و ناوچەیی هەر کام لەم دوو ئایدیایە ڕەنگە بۆ ماوەیەک لە وڵاتێکدا یان لە چەن وڵات دەسەڵاتیان گرتبێتە دەست یان تەنانەت هەژمونی بەرچاویان هەبووبێ؛ یان وەک نموونەی ناسیۆنالیزمی کورد، ئەم دوو تێفکرینە زۆر بە قووڵی ئاوێتەی یەک بووبن. بەڵام هەر دوابەدوای دارمانی سۆڤیەت و کۆتایی پێهاتنی مێژوو، دەوڵەتە ناسیۆنالیستەکان یان دژە چەپەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێیان وابوو گەیشتونەتە ئامانجەکانیان و زۆربەی سۆسیالیستەکانیش بە گەڕانەوە بۆ سەر بنەماکانی دێموکراسی هەوڵیان دا دێموکراسی ڕووکەشیانەی ناسیۆنال ـ لیبراڵەکان دێموکراتیزەتر کەنەوە. بەڵام ئەم دوو ئایدۆلۆژیایە دوای کەمتر لە ۱۰ ساڵ لە گەڵ ئایدۆلۆژیایەکی نوێ و ئاڵۆز لە ژێر ناوی ئیسلامیزم ڕوبەڕو بوونەوە کە ویستی بونیات نانەوەی حاکمییەتی دینیی هەبوو و هەر لەسەرئەم بنەمایەش ئاستی توندوتیژییەکان و بلۆکە سیاسییەکان، ئاڵوگۆڕیان بەسەرداهات و سنورە سیاسییەکان سەر لەنوێ دارێژرانەوە.

بەڵام ئەم ئاڵوگۆڕانە لە ئاستی کردەییەوە، بە تایبەت لەم بیست ساڵەی ڕابردوودا، کاریگەریەکی زۆریان لەسەر کورد دانا؛ هێرشی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بۆ سەر عێراق، دامەزرانی هاوکاتی شێوە دەوڵەتێکی کوردی لە باشوری کوردستان و لەدایکبوونی دەوڵەتی شکستخواردووی عێراق لە ناوچەکە، سەرهەڵدانی ئیسلامی سیاسی بە ڕوانگەی جیهادی، لێکترازانی هاوسەنگیی ئایدۆلۆژیاکان، لەدایکبوونی ناسیۆنالیزمێکی شێوەلیبراڵی کوردی لە باشوری کوردستان، پرۆسەی ئاشتی کورد-تورک لە باکوری کوردستان و لەبارچوونی هەوڵدانەکان، شۆڕش و دواتر شەڕی ناوخۆیی لە سوریا، وەدیارکەوتنی داعش و جێگیربوونی ئیمکانی سەرلەنوێ سازکردنەوەی خیلافەت، ڕۆژئاوای کوردستان و شەڕی کورد لە گەڵ داعش و دروستبوونی بەرەی چوارەمی جیهادی لە کورستان وەک نمونە هەرە زەقەکانی ئەم ئاڵوگۆڕە توند و تیژانە بوون کە دەکرێ تەنانەت وەک دەرکەوتەی ئام ئاڵوگۆڕانەش سەیر بکرێن. بەڵام خاڵی جێگای سەرنج لە تەواوی ئەم ڕووداوانەدا، لە پەراوێزمانەوە، بەڵام کاریگەریی ڕاستەوخۆی ئەم ڕووداوانە لەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەک پێگەیەکی جوگرافی ـ سیاسی

بووه.
سەرەڕای پەراوێز مانەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەڵام ئەم بەشە لە کوردستان توانیویەتی لە باری سیاسی و فکری ئاڵوگۆڕی جیدی بە خۆیەوە ببینێ و هاوکات بە پێی ڕووداوەکانی ناوچەکە خوێندنەوەی تایبەتی خۆی هەبێ و هەمیش چەشنە ئامادەبونێکی بەرچاوی سەبارەت بە هەر چەشنە ئاڵوگۆڕێک لە ئێران و کوردستانەوە هەبێ. ئەمە وای کردوە هاوکات لەگەڵ نەبوونی جموجووڵێکی توندی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ڕەوتە فکری و بزوتنەوە سیاسیەکانی ئەم بەشە، بە هەستیارییەکی زۆرەوە هەم بە لایەنی فکری و هەمیش بە لایەنی کردەی سیاسی، بڕوانە داهاتوو و چۆنیەتیی مامەڵە کردن لەگەڵ ڕووداوەکان. بەڵام هاوکات لە گەڵ ئەم ئامادەبوونەی کورد وەک بزووتنەوەیەکی سیاسی ـ نەتەوەیی و هەمیش وەک بزووتنەوەیەکی سیکۆلار و دیموکراتخواز و سۆسیالیست، چۆن دەکرێ لەگەڵ ئایدۆلۆژیای ئیسلامیزم هەڵسوکەوت بکرێت یان چۆن بە لایەنی سیاسیەوە مامەڵەی لەگەڵ بکرێت؟

وڵامدانەوەی ئەم پرسیارە چەن گریمانەی سەرەکیی لە پشتە؛ کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئەزموونی دەسەڵاتداریی ئیسلامیستی (وەک دەوڵەت و وەک ئایین) لەلایەن تارانەوە بینیوە و چەمکی سەروەریی خوا-ی وەک ئەمری واقیع لە ناو سیاسەت وسەپاندنی یاسای شەریعەت بەسەر خۆیدا هەست پێکردوە، لەلایەکی تریشەوە لەم ساڵانەی دواییدا، هاوکات لەگەڵ لەدایکبوونی بەرەی چوارەمی گرووپە ئیسلامییەکانی کوردستان و چوونیان بۆ ناو ڕیزەکانی داعش و جبهە التحریر، دەبینین گرووپی فەرمی و نیوە فەرمیی تر بە ئاجێندای ئیخوانییەوە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە ڕوانگەی نەرم و نیانەوە لە هەوڵی دەس بەسەرداگرتنی کوردستانن. ئەم هەوڵانە بێگومان تەواوی لایەنە نەتەوەیی و سێکۆلارەکانی لە کوردستان بە یەک هۆکارەوە توشی نیگەرانی کردوە؛ ئەویش ئاجێندای ئیسلامیزمە کە لەهەناوی تەواوی گرووپە ئیسلامیەلاندا هەیە. هەر بۆیە ورووژاندنی پرسیارێک سەبارەت بە چۆنیەتیی بەرەنگار بوونەوەی ئیسلامیزە بوونی سیاسەت و سیاسەتی ئیسلامیزەکراو لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ئەو کاتەی بۆشاییی هێز دەکەوێتە ناو ئێران، دەکرێ وەک پێویستییەکی حاشا هەڵنەگر بۆ ڕۆژە سەختەکانی داهاتووی نزیک، بێتە بەرچاو. گرینگیی وڵامدانەوەی ئەم پرسیارە کاتێک زیاتر خۆی دەنوێنێ کە لەم خاڵە سەرەکییە ئاگادار بین کە ئیسلامیزم لە فۆڕمی بزوتنەوەی ڕادیکاڵ (پەیوەستبوون بە گروپە جیهادییەکان) و لە فۆڕمی ریفۆڕمیست (گرووپی وەک ئیسلاح و دەعوە) خەریکی گەشەیەکی خێرا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانە و ئەمە دەتوانێ بەشێکی بەرچاو لە وزەی بزوتنەوەی سیاسیی گەڵی کورد بخاتە ژێر کاریگەریی خۆی.

ئیسلامیزم وەک هەوڵدان بۆ بونیاتنانەوەی سەروەریی خوا[1]

دوا بەدوای ئاڵوگۆڕە بەرچاوەکانی سی ساڵی دوایی لە پانتای سیاسیی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست، ئیسلامیزم وەک دیاردەیەکی ئاڵۆز بەڵام چەن لایەنە زۆر جار وەک ئایدۆلۆژی، هەندێک جار وەک ڕێکخراوە و بزووتنەوەیەکی سیاسی و هەندێکجاریش وەک فۆڕمێک لە فۆڕمەکانی دەوڵەت پێناسەی بۆ کراوە. سەرەڕای ئەوەی ئەم چەمکە لە دوای شۆڕشی ئیسلامیی ئێرانەوە پێگەیەکی تایبەتی لە قامووسی سیاسی بەخۆیەوە گرتووە، بەڵام بێگومان سەرەتای دەرکەوتنی ئیسلامیزم وەک ئایدۆلۆژیایەک، دەگەڕێتەوە بۆ دامەزرانی اخوان المسلمین لە ساڵی١٩٢٨کە هەر لە دەسپێکەوە وەک دژە کردەوەیەک لە هەمبەر گەشەکردنی ئیمپریالیزمی ڕۆژئاوا و دابەزینی ڕۆڵی ئیسلام لە ژیانی موسوڵمانەکاندا خۆی نیشان دا (Bunzel 2015)بنەما فکرییەکانی ئیسلامیزم دواتر بە هەندێک ئاڵوگۆڕەوە لەلایەن شیعەکانیشەوە باوەشی بۆ کراوە.

یەکەم خاڵی ئیسلامیزم لە لای ئیخوانییەکان، داکۆکی لە سەر ئەمە بوو کە وەدواکەوتوویی موسوڵمانەکان لە بەرامبەر ڕۆژئاوا، بە هۆی ئەوە بووە کە موسوڵمانی باش نەبوون، هەر بۆیە وەدەسهێنانەوەی شکۆی ڕابردوو، گرێدراوی گەڕانەوە بۆ ڕابردوو و ژیان بە پێی شەریعەتە. لە سەر بنەمای ئەم تێفکرینە، ئیخوانولموسلمین، لە سەرەتای دامەزرانیەوە، سیستەمی خەلافەتی وەک ئایدیالێکی سیاسی بۆ جیهانی ئیسلام پێناسە کرد و پێی وابوو جیهانی ئیسلام، پێویستیی بە کۆمەڵگایەکی یەکگرتوو لە ژێر سێبەری تاقە ڕێبەرێکی دەوڵەتی ئیسلامی هەیە و هەر بۆیە نابێ وڵاتانی جیهانی ئیسلام دابەش بکرێنە سەر دەوڵەتی جیا جیا. ئیسلامیزم لە جۆرە ئێرانییەکەی خۆشیدا هەر ئەم ڕەنگدانەوە سیاسییەی هەبووە.

بە پێی ئیسلامیزم زیندوو کردنەوەی خەلافەت و هەوڵدان بۆ ژیاندنەوەی ئەم نەریتە سیاسییە دەبێتە یەکەم ئەرکی موسوڵمانان. بوونی ئەم ئایدیایە لەسەردەمی مۆدێرندا وا ئەکا ئیسلام وەک دیاردەیەکی سیاسی ـ کۆمەڵایەتی ـ ناونەتەوەیی، ئاقاری نوێ بۆ گرتنە دەسەڵات ببڕێ. لەم ڕوانگەیەوە ڕەنگە بکرێ ئیسلامیزم وەک ڕێگایەک بۆ بڕینی ڕێگای گەیشتن بە یۆتۆپیایەکی ڕادیکاڵی ڕووە و ڕابردووش بخوێنرێتەوە. هەر بۆیە ئیسلامیزم لە یەکەم هەنگاوی خۆیدا، دەکرێ وەک ئایدۆلۆژییەکی ئایینی بە تەفسیرێکی گشتگیرانە لە ئیسلام سەیر بکرێت کە ئامانجی کۆتایی، دەست بەسەرداگرتنی جیهان بە هەموو ئامرازێکەوەیە. ئەم پێناسەیە هەڵگری چەند خاڵی سەرەکییە، ئایدۆلۆژیی ئایینی، تەفسیرێکی گشتگیرانە لە ئیسلام و دەست بەسەرداگرتنی جیهان بە تەواوی ئامرازەکان بۆ گەیشتن بەم ئامانجە. (Mozaffari 2007)هەر چوار خاڵی ئەم پێناسەیە لە ئیسلامیزم بە هەندێک تێبینیەوە لە ناو ئیسلامی سوننە و شیعەدا بە ڕوونی دیارن.

ئۆلیڤیە ڕوا، پێی وایە چەمکی ئیسلامیزم لەگەڵ سەلەفیەت و هاوکات دابڕان لە سەلەفیەت دروستکراوە. ئیسلامیستەکان بە گشتی تیۆلۆژیای سەلەفیەت ڕەچاو دەکەن: ئامۆژگاری بۆ گەڕانەوە بۆ قورئان، سوننەت و شەریعەت دەکەن و ئەو تەفسیرانە ڕەت ئەکەنەوە کە بەشێکن لە نەریت... بە بڕوای ڕوا، سێ خاڵ بە ڕوونی ئیسلامیستەکان لە فاندامێنتالیزمی مەلاکان جیا ئەکاتەوە؛ شۆڕشی سیاسی، شەریعەت و مەسەلەی ژن.(Roy 1994, 36) لەسەر ئەم بنەمایە ئیسلامیستەکان پێیان وایە پێویستە کۆمەڵگا لە ڕێگای شەریعەتەوە بە ئیسلامی بکرێت و ئیسلام بێتە ناو ژیانی سیاسیی مرۆڤەکانەوە. ئەم سێ خاڵە ئایدۆلۆژیکاڵە لە ناو شۆڕشی ئیسلامیی ئێران و لە ناو سوننەش دا بە ڕوونی ئەبینرێت، بە تایبەت کە لە ناو هەر دوو ڕەوتدا، زۆرێک لەو کەسانەی مەلا نەبوون، ئەم پێناسە نوێیەیان لە ئیسلام برەو پێدا. لە کاتێکدا ئیسلامیزم زۆر جار وەک فۆرمێک لە ئیسلامی نەریتی ئەبینرێت، بەڵام ئیسلامیزم بە تەواوی لە ئیسلامی نەریتی جیاوازە، لە کاتێکا خولیای ئیسلامی نەریتی چۆنیەتیی ژیانی تاک بە پێی ئیرادەی خوایە، ئیسلامیزم لە خولیای دروستکردنی سیستەمێکی نوێدایە. لە کاتێکدا ئیسلامی نەریتی پێداگریی لەسەر بڕوا بە خۆ بوون هەیە، ئیسلامیزم لە قۆناخی یەکەمدا پەرچەکردارانە هەڵسوکەوت دەکات بە پیچەوانەی پێداگری لە سەر تاک، لەسەر کۆمەڵگا و پەیوەندییەکان پیداگری دەکات و لە قاڵبی ئایدۆلۆژییەکی سیاسیدا خۆی نیشان ئەدا.

هەر لە سەر ئەم بنەمایە ئیسلامیزم وەک خوێندنەوەیەکی مۆدێرن لە ئیسلام، بە خەیاڵکردێکی ئایدیالی بۆ گەڕانەوە بۆ سەردەمی زێڕینی ۴ خەلیفەی یەکەم، هەوڵ ئەدا ڕوانگەیەکی کلاسیک لە ئیسلام وەک سیستەمێکی جیهانی و گشتگیر پێشکەش بکات. لە دۆخی مۆدێرندا، ئیسلامیزم لە هەوڵی ئەوەدایە بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگا، بە مەبەستی سەرلەنوێ دروستکردنەوەی یەکێتیی

ناو کۆمەڵگای ڕەسەن[ی ئیسلامی]، لێک گرێداتەوە. ئیسلامیستەکان کۆمەڵگای مۆدێرن دەکەن بە مەکۆی کردەوەکانیان، هەر ئەو کۆمەڵگایەی خۆیان بەرهەمهاتووی ئەون.(Roy 1994, 37) لەم تێگەیشتنەدا ئیسلامیزم بە نێونجیی تەوحید و پێویستی سەردانەواندن بۆ ئەم تاقانەییەی خوا، وەک ئایدۆلۆژیایەک بەرەو شەرعیەت پێدانی سەروەریی خوا هەنگاو ئەنێت و تەواوی لایەنەکانی ژیانی تاک وکۆمەڵایەتیی مرۆڤ لەخۆوە دەگرێت. هەر بۆیە چیتر ناتوانێ وەک ئایینێکی تاکەکەسیانە و پارێزگارانە سەیر بکرێت، بەڵکو دەبێتە سیستەم و هەر چەشنە فەزایەکی سێکۆلار داگیر دەکا.

لە سەر بنەمای ئەمە ئیسلامیستەکان بە لەبەرچاوگرتنی شەڕی شارستانییەتەکان، لە خەونی بەدیهێنانی سیستەمێکی نوێ بۆ جیهانن و ئەمە لەسەر بنەمای تێگەیشتنیان لە خوڵقاندنەوەی سەر لەنوێی شەریعەت ڕاوەستاوە. دەرەنجامی ئەمەش جێگۆڕکێ کردنی سیستەمی سێکۆلاری ویستڤالیا لەگەڵ سیستەمێکی جیهانیە. (Inbar 2008, 13) ئەمە وادەکا ئیسلامیزم، لە قاڵبی ئایدۆلۆژیایەکدا خۆی بنوێنێتەوە کە لانیکەم خاوەنی تێگەیشتنیکی بەرتەسک لە باوەڕی تیۆلۆژیک و باوەڕێکی ڕەها بۆ پێویستی هەبوونی دەوڵەتێکی ئیسلامی لە سەر بنەمای شەریعەتە. مەترسیی ئەمە کاتێک ڕوو ئەدا کە ئیسلامیزم، جیاوازیی نێوان دەوڵەت و سیاسەت بە هۆی سەپاندنی یاسای شەریعەت بە سەر تەواوی کەسەکان و گرووپەکان تێک ئەدات و پێی وایە سەروەریی خوا تەنیا لە ڕێگای شەریعەتەوە دەستەبەر دەبێ.

هەر لەسەر ئەم بنەمایە دەوڵەتی ئیسلامی وەک ئامانجی ئاشکرا یان شاراوەی ئیسلامیزم، ڕێگا بۆ بەدیهێنانی سەروەریی خوا دەکاتەوە. لە پێک گەیشتنەوەی سیستەم و سێکۆلاریزمدایە کە چەمکی جیهاد وەک ئامرازی دامەزرانی دەوڵەتی ئیسلامی سەر لەنوێ بە تەفسیری نوێ لە ناو ئیسلامیزمدا ئەگەشێتەوە. سەید قوتب وەک پێشەنگی خوێندنەوەی سیاسییانە لە ئیسلام، ڕۆڵێکی بەرچاوی لەم گەشاندنەوەیەدا هەبوو؛ تا ڕادەیەک کە بۆ ئەم مەبەستە ئەکرێ ئاماژە بکرێتەوە سەر چەمکی جیهاد وەک خاڵی سەرەکیی بیرۆکەکانی سەید قوتب. سەید قوتب جیهاد وەک شۆڕشی جیهانیی بەردەوامی ئیسلام، بە مەبەستی دامەزراندنی سەروەریی خوا لە گشت جیهان دەبینی. هەر ئەم ڕوانگەیە لە دروشمەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێرانیشدا بە ڕوونی تاکوو ئێستا بینراوە. بەسام تیبی، لەسەر ئەم بڕوایەیە بانگەوازی ڕوونی جێگۆڕکێ پێ کردنی سیستەمی نەتەوە-دەوڵەت، لەگەڵ سەروەریی خوا، بنەمای ئایدۆلۆژیای دەوڵەتی ئیسلامییە و دامەزرانی نەزمێکی نوێی جیهانی کە لەسەر بنەمای هێڵەکانی شەریعەت دامەزراوە، لە ئاکامدا دروستکردنی نیزامێکی ئیسلامی وەک ئەولەوییەتی ئیسلامی سیاسی لە هەناوی ئیسلامیزمدا بوونی هەیە.(Inbar 2008, 16)

هەر بۆیە بۆ تەواوی گرووپە ئیسلامیستەکان چەمکی سەروەریی خوا وەک بنەمای ئاشکرا و شاراوەی کردەوە و ئامانجی سیاسیی خۆیان ئەبینن ولە ڕێگای تەفسیری گشتگیرانە لە ئیسلام و گرتنەبەری هەر چەشنە ئامرازێک، ڕەوایی بەم کردەوە سیاسییەیان ئەبەخشن. گرینگیی ئاماژە پێکردنی ئەم خاڵە لەوەدایە کە چەمکی دەسەڵاتی خوا نابێ تەنیا وەک ڕیتۆریایەکی ڕۆمانتیک یان نۆستالۆژیایەکی ساکار بۆ گەڕانەوە بۆ سەردەمی زێڕینی ئیسلام سەیر بکرێت. بەڵکو پێویستە ئەمە وەک وەرچەرخانێکی گرینگی سیستەمێکی نوێ سەیر بکرێت کە لەگەڵ دێموکراسی و دەسەڵاتی نەتەوە ـ گەل دژوازیی هەیە و لەناو هەر دوو لقی شیعە و سوننە لە ئیسلامدا وەک یۆتۆپیایەکی سیاسی سەیر ئەکرێت.

کورد و ئیسلامیزم

کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لانیکەم نزیکەی ٤٠ ساڵە لەگەڵ ئیسلامیزم لە ڕووبەڕووبونەوەدایە.

سـەرەڕای ئەوەی لە ئێران، ئیسـلامیزم لەگەڵ ئێرانییەتیش تێکەڵاویی بووە، بەڵام تایبەتمەندیی ئەم ئایدۆلۆژییە لە سـەردەمی ئێمە لەوەدایە کە ئەم ئاجێندا سیاسـییە ـ جیهانییە لە ناو کورد خەریکە لە قاڵبی چەمکی شەریعەت و ئوممەت، بۆشـاییە سیاسـییەکانی هێزە کوردییەکان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پڕ دەکاتەوە. کاتێک لایەنە شـاراوەکانی ئەم تێبینیە پڕ ڕەنگتر ئەبێتەوە کە ئامـاژە بکرێتە سـەر پەیوەندیی ئیسـلامیزم و سروشتی دەوڵەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.

ئیسـلامیزم وەک ئاجێندایەکـی سیاسـی ناونەتەوەیی لە هەوڵی سـڕینەوەی سـنورەکان بە مەبەستی دامەزراندنەوەی سەروەریی خوایە. دەوڵەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاسـت یان لە فۆرمی دەوڵەتی یەک نەتەوە و یەک ئاڵا و یەک زماندا ڕێکخـراوە، یان ئەوەی سروشـتێکی بە ڕواڵەت سـێکوڵار بەڵام لە بنەڕتـەوە ئایینیـی هەیە. ئەمەش گرێـدراوی پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی ئەم وڵاتانەیـە. لە هـەر دوو حاڵەتدا ئەم سروشـتە تایبەتـەی دەوڵـەت، دەتوانێ ببێتـە هۆکاری تەشـەنەکردنی بیرۆکەی ئیسـلامیزم، بە چەن هـۆکارەوە؛ ئـەم دەوڵەتانە بە هـۆکاری کەم و کورییەکانیان بەردەوام پوتانسیەلی ڕووخان یان شـەڕ و ئاژاوەیان لە ناوخـۆ هەیە و دەکرێ بە هۆی پەراوێز خستنی بەشێکی زۆری کۆمەڵگاوە، چاوەڕوانی تەقینەوەی کۆمەڵگا بن. هەر بۆیە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، دەکرێ بەردەوام چاوەڕوانی لـە دایکبوونـی دەوڵەتی شکسـتخواردوو بین. نمونەکانی عێراق و سوریا وەک دەوڵەتی لاواز و شکستخواردوو، بەشێک لەم ڕاستیە دەنوێننەوە. ئەمە لە خۆیدا بەستێنێکی بەهێز بۆ ئیسلامیزم لە چوارچێوەی ئایدۆلۆژیایەکی ئاراستەکراودا بەدی دێنێت. سـەرەڕای ئەوەی ئێران خۆی نمونەی زەقی ئایدۆلۆژیی ئیسلامیزم لە ناوچەدایە، بەڵام بە زۆر هـۆکارەوە، دەکرێ لـە داهاتوودا وەک نمونەی دەوڵەتێکی شکسـتخواردوو پێشـبینی بکرێت و لە ئەگـەری ڕوودانی ئەم دۆخە، دوور نابێ ئاجێندای سیاسـیی ئیسلامیزمی سوننەش ببێتە یەکێک لە ئەکتەرە سیاسییەکان.

خاڵێکی تری جێگای سەرنج؛ ئیسلامیزم جیا لەوەی لەگەڵ بزوتنەوە ئازدیخواز و سێکۆلارەکان ـ کە بزوتنەی کوردیش هەم وەک نەتەوە و هەم وەک گەل بەشێک لەم بزوتنەوانەیە ـ جیاوازیی هەیە، ئایدۆلۆژیایەکە لە سەر بناغەی گەڕاندنەوەی پیرۆزی[۲] خوازیـاری جێگۆڕکێ کردنی نەزمی جیهانـی سـێکوڵار، لەگەڵ دارولئیسـلامێکی ئیسـلامیزەکراودایە. ئـەم ئایدۆلۆژییـە وەک فۆرمێکـی سیاسـی لـە جیاتـی پیرۆزگرتنی چەمکـە نەتەوەیی و بەهـا گەردوونییەکان، لە سـەر پیرۆز بوونی چەمکـی ئایینی و گرینگیی شـەریعەت پێداگـری دەکات. لەلایەکی ترەوە کێشەی ئیسـلامیزم لەگەڵ بزوتنەوەی کوردی دەگەڕێتەوە سـەر هاوتەریبییەک کە ئیسلامیزم و بزووتنەوە ئیسـلامییەکان لەگەڵ بزووتنەوەی ئازادیخـوازی گەلی کورد هەیانە. لە هەر سێ بەشی کوردستان و لەگەڵ حکوومەتی هەرێمی کوردستان، ئیسلامیزمیش وەک ئەکتەرێکی نا ـ دەوڵەتی خۆی لەگەڵ ئەکتەرێکی نادەوڵەتیی تر وەک ڕکابەر دەبینێ. بەڵام جیاوازییەکی گەورە لەم ناوەدا هەیـە، کوردایەتی وەک ئینتمایەکی سیاسـی بۆ خاک و نیشـتمان لە دەسـپێکی دامەزرانیەوە- سـەرەڕای ئەوەی ئاینداره‌کانیش تێیدا بەشـداربوون- بزوتنەوەیەکی سێکۆلار و پابەندی نۆرمە جیهانی و مافخوازەکان بووە.

پارادۆکسـەکانی ناو کۆمەڵـگای کوردی و ئیسلامیزم

لە سـی سـاڵی ڕابردوودا، کۆمەڵگای کوردی لە ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان ئاڵوگـۆڕی قووڵی بە خۆیـەوە بینیـوە و لانیکەم شـایەتحاڵی چەن وەرچەرخانی بنەڕەتی لە دیسکۆرسی سیاسی لە ناو ئێران و کوردسـتان بووە. هاوکات ڕوانگەی تاکەکانی کۆمەڵگاش سەبارەت بە ئایین، ناسێنە و شێوازی خەبات یان تەنانەت باوەڕ بە چۆنیەتیی چارەسەرکردنی پرسـی کورد، گۆڕانی بەسەردا هاتوە. هاوکات لە گەڵ ئەمە، لە پەراوێز مانەوەی

ڕۆژهەڵاتی کوردستـــان و ئێران لە ئاڵوگۆڕە توند و تیژەکانــی ڕۆژهەڵاتی ناڤیــن، وای کردووە لە دۆخی چالاکیــی کەمی حیزبە سیاســیەکانی ڕۆژهەڵات، بیرۆکەی نوێ و ڕێکخراوەی نوێ لە پانتای سیاســی ـ کۆمەڵایەتیدا چالاکی بنوێنن. ئەم دۆخە وای کردوە هەژمۆنی سیاسیی حیزبە کوردییە ســیکۆلارەکان بکەوێتە ژێر کاریگەریی ئیســلامیزم و بەشــێک لە داینەمــۆی کوردی دابەزێــت و هاوکات لەگــەڵ لایەنی ڕکابەریش تووشــی بەربەرەکانــێ بن. دۆخــی لێکترازانی حیزبە سیاســییە کوردییەکان و پاشاگەردانیی پانتای ڤێرچوال(مەجــازی)، ئەم دۆخەی زەقتر کردووەتەوە. بە گەڕانەوە بۆ پرسیاری سەرەکیی ئەم نوســراوەیە، بزاڤی کوردی پێویستە لەگەڵ ئەم دۆخەدا چۆن هەڵسوکەوت بکات؟

بێگومان بەشــێک لە وەڵامی ئەم پرسیارە، گرێــدراوی هەڵســوکەوتی هێــزە نەتەوەیی ـ ســیکۆلارەکانی کورد لەگەڵ یەکترە. پێداگری لەســەر ئــەم دووە بە واتای پێویســتیی لێک نزیکبوونــەوەی ئەم هێزانــە و دەرهێنانی هەلو دەرفەتــی گەشــەی ئیســلامیزم لــە پانتای سیاســیی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە. هەر چەشنە قەڵشــتێک لەناو ئــەم هێزانــە، دەتوانێ وەک دەرەفەتێک بۆ پڕکردنەوەی کەلێنەکانی بەرەی نەتەوەیی ـ ســێکۆلار ببینرێت. بەشێکی تری ئەم وڵامدانەوەیە گرێدراوی جومگەبەندیکردنی دیسکۆرســێکی سیاســی ـ کۆمەڵایەتیی هێزە نەتەوەیی ـ ســێکۆلارەکانە. هزری سیاســی بە تەنیایــی ســەبارەت بە بینینــی زۆر دیاردەی کۆمەڵایەتی کوێرە و پێویســتە واز لە ڕوانگەی گشــتگیری خۆی ســەبارەت بە کــورد وەک کۆمەڵگایەکــی هاوچەشــن و یەکگرتوو بێنێ. بــەم تێبینیەوە، هێــزە سیاســییەکانی کورد، دەتوانــن هــاوکات لەگــەڵ بینینی کێشــە سیاســییەکانی کورد، کۆمەڵــگای کوردی بە تەواوی جیاوازییەکانیانەوە، وەک موســوڵمان، شیعە، یارسان و سوننە و لاییک یان ئاتەییست ببینن. گرینگی پێدانی جیاوازییەکان دەرفەتی جومگەبەندیکردنی دیسکۆرســێکی گشتگیرتر ســەبارەت بە کێشــەی کورد لــە ڕۆژهەڵاتی کوردســتان ئەخولقێنێ و هاوکات بەســتێنی ڕکەبەرایەتیــی زەقــی نــاو هێــزە نەتەوەیی- سێکۆلارەکانیش کەم دائەبەزێنێ.

جومگەبەندیکردنــی ئــەم دیسکۆرســە پێویســتە هاوکات لە گەڵ ئەوەی بە خەستی لە ســەر سروشــتی سیاسیی کێشــەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردســتان پێداگــری بکات و ناســنامەی کوردی بە بنەما بگرێت، بەڵام بەو تێبینییە کۆمەڵناســانەیەی لە سەرەوە ئاماژەی پێ کرا، پێویستە کێشەی کورد وەک مژارێکی سیاســیی جەوهەرخوازانە سەیر نەکات. ئاماژە بەم خاڵە بۆیە پێویســتە کە لەم چەن ساڵەی دواییدا هەندێک هەوڵ بۆ هەژمون کردنی زات خوازییەکی میتۆدۆلۆژیک ســەبارەت بە کورد و کێشــەی کورد لە ئارادان و بــەم ڕوانینیەوە هەوڵ ئەدرێت خوێندنەوەیەکی نا-کۆمەڵناسانە و نــا ـ مێژوویــی بــۆ کۆمەڵگای کوردســتان بکرێت. ئەم خوێندنەوەیە هاوکات کە مژارێکی دەرەوەی مێــژوو و کۆمەڵــگای کوردســتانە، هەوڵدانێکیشە بۆ دابڕانی نەریتی بزاڤی کوردی لــە لایەنی سۆسیالیســت و دادپەروەریخوازیی خۆی. لــە ئەگەری بەردەوامیــی هەوڵەکان بۆ هەژمۆنکردنی ئەم ڕوانگەیە، نەریتی سیاســی ســێکۆلای کوردی، هێزەکانی خۆی پێشکەش بە ئیسلامیزم دەکا.

دروســتکردنی ئــەم دیسکۆرســە بــۆ دابەزاندنی هێز و توانای ئیســلامیزم، گرێدراوی لەبەرچاوگرتنــی پێکهێنانی هاوپەیمانی لەگەڵ تــەواوی هێــزە کوردســتانی و ســێکۆلار و پێشکەوتنخوازەکانە. ئەوە گومانی تێدا نییە کورد وەک هەموو نەتەوەیەکی تر، مافی دیاری کردنی چارەنووس و دامەزرانی دەوڵەتی هەیە و پێویستە ئاسۆی دووری سیاسیی کورد هەر لەسەر ئەمە دابمەزرێ، بەڵام دژایەتیی ڕاســتەوخۆی زلهێزە جیهانییەکان لەگەڵ ســەربەخۆییی کوردستان لە ســاڵی ٢٠١٧ و پیلانگێڕییەکانی ڕووســیا و

ئەمریکا لەسەر ڕۆژئاوای کوردستان، دەبێ وەک ئەزمونێکی گرینگ بۆ کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان سەرنجی پێ بدرێ. لە ئەگەری ڕوودانی هەر چەشنە بۆشاییەکی هێز لە ئێران، ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەبێتە ئامانجی هێزە ناسیۆنالیستە ئێرانییەکان و لەلایەکی تریشەوە دەتوانێ ببێتە مەیدانی هێزە ئیسلامیستەکانی کوردستان. لە نێوان ئەم دووە- ئەگەر بگۆڕی تر لەبەر چاو نەگیرێت- بەدیهێنانی سەروەریی نەتەوەیی کورد تەنیا لە ڕێگای گرینگی پێدانی هاوپەیمانی لەگەڵ هێزە کوردییە سیکۆلارەکان و هەندێک لە چەپی ئەتنیکەکانی ترەوە ئیمکانی دەبێ. بۆیە پێویستە لە دەرەوەی هەندێک تێڕوانینی تەنگی پەیوەندیدار بە حیزبایەتی، کورد بتوانێ دیسکۆرسێک جومگەبەندی بکات کە هێزە کۆمەڵایەتییە جیاوازەکان بتوانن خۆیانی تێدا بدۆزنەوە.

ئاکام

بە پێی تایبەتمەندیی کۆمەڵگای کوردی و قەڵشتەکانی ناو ئەم کۆمەڵگایە، پرسی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کێشەیەکی ئاڵۆزە. ئەم پرسە جگە لە ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ دەسەڵاتی ناوەندخوازی ئێرانی، لەم ساڵانەی دواییدا لەگەڵ هێزێکی تر خەریکی ڕووبەڕوو بوونەوویە کە باوەڕێکی بە چەمکی سەروەریی گەل یان نەتەوە نییە و لە هەوڵی ئەوەدایە بە ئایدۆلۆژیی ئیسلامیزم و لە ژێر ناوی دین و بە ڕێگای دامەزراندنی شەریعەتەوە، دەسەڵاتی خۆی سەقامگیر کات. ئەم ویستە وەک بەردی بناغەی ئایدۆلۆژیی ئیسلامیزم لە ناو هەر دوو ڕەوتی ئیسلامی ڕادیکاڵ و ڕیفۆرمیست و هەروەها لەناو هەر دوو نمونەی شیعە و سوننەکەی بە ڕوونی ئەبینرێت. لە دۆخی ئەمێستاکەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ئیسلامیزم بە یارمەتیی ئیخوانی جیهانی و کەڵک وەرگرتن لە هاسانکاریی بە ئەنقەستی دەسەڵاتی ئێرانی، لە هەوڵی ئەوەدایە پانتای سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بگرێتە دەست. گەشەکردنی ئەم هەوڵدانە لە داهاتوودا ئەتوانێ لە ڕێگای ڕێوشوێنی ئاینییەوە خەباتی کورد وەک بزاڤێکی سێکۆلار بخاتە ژێر کاریگەریی خۆی. ئەم ئایدلۆژییە سەرەڕای لەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندییەکانی هەر کۆمەڵگایەک، هەڵگری تایبەتمەندییەکی نەگۆڕە؛ ئەویش جیبەجێ کردنی یاساکانی شەریعەت لە پێناو دامەزراندنی سەروەریی خوایە. هەر چەند کورد لە سەردەمی شۆڕشی ئیسلامیی ئێراندا، لەناو خۆی ڕووبەڕووی ئەزمونێکی لەم چەشنە بوویەوە، بەڵام ئایدۆلۆژیی ئیسلامیزم دوای ٤٠ ساڵ بە تەفسیری نوێ، هەوڵدان بۆ گەڕاندنەوەی یۆتۆپیای ڕابردوو و کەڵک وەرگرتن لە ئامرازێ نوێ، هەوڵەکانی خۆی بۆ ئەم مەبەستە چڕتر کردۆتەوە. هەر بۆیە بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ ئەم ئایدۆلۆژییە، پێویستی بە ئایدۆلۆژییەکی کراوەی نەتەوەخواز و پێشکەوتنخواز هەیە کە بتوانێ جومگەکانی کۆمەڵگا لێک گرێ بداتەوە. لە دۆخی ئەمێستاکە و داهاتوودا، تەنیا یەکڕیزیی هێزە نەتەوەیی ـ سێکۆلارەکان و دەرباز بوون لە قەیرانی ئێستاکەی سیاسەت لەناو ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئەتوانێ مەترسیی ئەم ئایدۆلۆژییە کەم بکاتەوە.

پەراوێز

[1]. God sovereignty

[2]. return of the sacred

. Bunzel, Cole. Frome Paper State to Cliphate: The ideology of the Islamic State. Analysis Paper, Center for Middle East Policy at Brookings, Brookings, 2015, 48.

. Efraim Inbar, Hillel Frisch and, ed. Radical Islam and International Security:Challenges and responses. New York: Routledge, 2008.

. Mozaffari, Mehdi. «What is Islamism? History and Definition of a Concept.» Totalitarian Movements and Political Religions (Taylor & Francis) 8, no. 1 (2007): 17-33.

. Roy, Olivive. The Failure of Political Islam. Translated by Carol Volk. Massachusetts: Harvard University Press, 1994.